

Lea Fatur:

Leži otok na sred morja . . .

(Dalje.)

Tako lahko se ziblje in giblje trojambornica, da bi zapel Adrijan »Barčica po morju plava«. Pa mu kes, žalost in skrb morijo mlado dušo. Ponosen bi bil na ta brod, da je njegov; še tako, ko je na njem le suženj, ga je vzljubil. Saj trpi s svojimi dečki že vse leto na njem. Pa je res krasen, najsi ga nazivljejo med seboj »Brod smrti«: jambor pri jamboru, jadro vrh jadra — brzina vetra — trup vitek. Zgoraj

straži lev sv. Marka, nad kljunom kipi sv. Nikolaj. Ob bokih so komaj vidne luknje za topovske cevi. Pobarvan je zelenkasto sivo — prilaga se morju. Kadar so jadra zvita in stoji brod, gre lahko druga ladja mimo, ne da bi ga videla. Kot lastovica brzi in ne uide ji nobena ladja. Napada in beži kot blisk. Prava gusarska ladja.

Andrejček in Primožek. Janezek in Rok ribajo in perejo krov. Turnski in Bihački svažijo topove s predivom. Adrijan je pustil delo in se zamislil. Vedno mu je pred očmi oni grozni hip, ko je stal zvezan pred človekom, ki mu je umoril očeta. V sanjah se mu ponavlja prizor — sliši sladke glas Ance. Spominja se, kako se je zrušil nezavesten pred Djokovičeve noge, ko je ta naročal, da naj postrežejo gusarji svojim novim tovarišem in je zapretil njemu, da ga bo videla mati na vislicah. Pa bi videl Adrijan rajši, da bi mu bil iztrgal živo srce. Ko se je bil prebudil, takrat je bila okoli njega taka tema in stokanje, kakor da bi bil v peklu. Ko se je razbral, je spoznal, da jočejo pastirji in vajenci in da vzdihujeta plemiča.

»Kje smo?« je vprašal, »in zakaj jočete tako?«

»V ječi smo,« so zavekali.

»Kako sem prišel sem?«

»O, ti še dobro, ampak mi! . . . Miserere mei!«¹ je vzdihnil Turnski.

¹ Usmili se me!

»Nobis! Nobis!«² je popravil Janezek. »Nam so postregli po gusarsko. Zbrcali so nas s krova v to luknjo, vsi smo polomljeni in črni. Tebe pa je pobral gusar, ki mora biti z naših otokov. Djokovič te je sunil z okovanim škornjem v rebra, ko si se zrušil pred njim kakor star žakelj, ko bi človek mislil, da se boš zakadil vanj. Pa preden te je mogel suniti drugič, je skočil oni pred njega in zavpil: »Stoj, kapetan! Kratek spomin imaš! Pa te je odnesel kakor pero. Kapetan je zaklel: »Pazi, Dujmo, da ti ne bo moj spomin še predober. Dol s to golaznijo!«

»In dekletce? Kaj ni bilo tu?«

»Dekletce je odpeljala neka priletna gospa v kaštilj, kapetan je grozil za njo: »Glejte, da mi ne pride še kdaj ob nepravem času ven!...«

»Anca«, si je ponavljal Adrijan tisto prvo noč v ječi ime dekletca, ki se je bilo postavilo tako pogumno zanje. Kdo je Anca? Jo je ukradel Djokovič in jo misli prodati na Turško? Zakaj se je boji? Morda pa ne ve otrok, da je kapetan gusar? Ugibal je Adrijan tisto strašno prvo noč v ječi, ko so jokali tovariši njegove nepremišljene poti, se mu rogali in očitali: »Kako da nisi odrobil gusarjem glav? Bi ne bilo bolje biti tepen od kranjskega strica, bi ne bil boljši ukor pred vso šolo, zapor v samostanu? Imaš zaklade? Povesili nas bodo in sramota bo na naših rodbinah.« Bridko je občutil Adrijan pravične očitke. Peklo je v srcu: Mati! Po golih kolenih bi se plazil po trnju in kamenju, da bi jo videl še enkrat. Da ga vidi viseti? Ne, tega ne doživi Djokovič. Pa je spodbujal svoje tovariše ono strašno prvo noč na »Brodu smrti«: »Turnski in Bihački ne vzdihujta! Pomislita, koliko so prestali naši dedje za slavo Gospodovega imena. Trnovci — ne jokajte! Četudi niste plemenite krvi, pa ste hrabrega pokolenja. Kdaj se je še jokal brodnik Trnovčan? Dečki moji, bodimo hrabri, ne dajmo se pregovoriti ne zlepa ne zgrda, da bi postali gusarji. Prosimo Boga in zavedajmo se, da molijo naše matere za nas in da bi ne prenesle take sramote.«

Drugo jutro so jih klicali na krov. Veselili so se dnevne luči. Adrijan se je ozrl po karaveli, pa ni bilo nobenega jadra ne v bližini ne daleč, pač pa je stal Djokovič v zlato vezeni suknji angleškega kapetana pred glavnim jamborom, na njegovi desni »oni«, na njegovi levi mlad noštrom, in dalje v vrsti gusarji, same mlade, krepke postave, zagoreli in divji v obraz, vsak nož za pasom. Djokovič je imel v roki korobač z devetimi konci, na vsakem koncu so bile svinčene kroglice. Zamahnil je z njim: »Dečki! Na morju ni milosti. Kdor se ne pokori, mu zapoje devertorepi maček... Ušli ste od doma. Zdaj postanete gusarji. Prej ko se privadite, bolje bo za vas. Ubogajte mojega podkapetana Dujma, noštroma Gina, krmarja Vidka in druge. Odstopite!«

Kapetan se je zasukal in zginil v kaštilju. Dečkom so dali gusarji vina in kruha, razkazali ladjo in razdelili delo. Bili so večinoma Dalmatinci. Dujmo je naročil Adrijanu, da nese za njim kup perila. Ko sta stopila v ograjen prostor, je zaprl Dujmo vrata in hitel: »Vrl dečko si, Grgurinov. Jaz sem iz Paga in sem bil večkrat pri vas. Ta vrag me je najel za pošteno mornariško službo, pa me je spravil v gusarstvo. Pa pride ura maščevanja in smrt pod rabljevo sekiro bi bila še milost zanj. Galejo mu je prerokoval vaš Mate, na galeji se bo zvijal pod bičem, kakor se zvijamo zdaj mi pod njegovim. Bodite vsi previdni! Ogiblji se kapetana, včasih besni, ker ga muči vest, se napije in divja. Pa ima tudi nekaj mehkega v sebi. Ko bi mu ne prinašali in ga ščuvali drugi, posebno

² Nas! Nas!

Gino, bi bil ves drugačen. Ne govorite nikdar glasno, ne na krovu ne pod krovom, o svojih zadevah. Pazite na svoje oči in imejte odprta ušesa. Mene poznate toliko kakor druge. Zanesi se name, Adrijan. Pomagal mi boš pri velikem delu — jaz bom pomagal vam. Le pogum! —

»Pa Anca? Kje je in kaj je z njo?« se je ustavljal Adrijan.

»Anca se je odpeljala včeraj s karavelo, da ne bo delala napotja pri vašem vežbanju. Kaj je z Anco, povem enkrat o priliki. Hodi, če ne, ti pomerim čevlje!« je zarohnel Dujmo. In ko je brzel Adrijan po lestvi, je stal ob vrhu Gino in se režal: »Naš podkapetan ni kaj ljubeznav?...«

Hudo je bilo to leto vežbanja. V strašni želji po materi, po domu, po cerkvi in svetih zakramentih. Molili so skupno zvečer in zjutraj, Adrijan in sošolca so znali na pamet mašne molitve. In večkrat je maševal Adrijan in sta mu ministrirala Turnski in Bihački. Te duše! Kako je skrbelo Adrijana, da se ne pogubijo. Presladko jim govori Gino, prevelika je želja v njih po kopnem. Zemlja, suha zemlja! Malo trave, da se uležeš, par dreves nad teboj — ne samo jadra in jadra in morje s svojimi devet sto laktov dolgimi kačami. Zemlja! Materin ali sestrin obraz bi videl. Kaka blaženost! Videl bi kakega otroka, spomin raja — tu pa sami raskavi obrazi, noži, puške, kletve. Kdaj pride čas, ko jim zaupa Dujmo, čas maščevanja in svobode? Poglej, kako so dečki suhi in marogasti po vratu in mečih: kamor prileti bič... Vsak udarec zaboli Adrijana. Pa ni samo zato strašno življenje na »Brodu smrti«; so tu strahovi, pravi strahovi — pred kaštiljem krvave lise, ki jih ne zdrgneš in ne izmiješ; ponoči kakor podnevi, ob svojih urah, hodi mož v obleki angleškega kapetana. Če ga pogledaš od bliže, se ti razleze v nič. Ne govori o tem! Z bičem ti preženejo strah. Tudi Mateta je že videl Primožek. Dajal mu je neka znamenja in zginil tam, kjer je skočil v morje. Uboge duše, ki ste bile s silo iztrgane iz življenja in ne najdete pokoja...

»Kam si se zamislil!« se reži lisičje Gino.

»Zemljo bi videl rad, suho zemljo,« bruhne iz Adrijana, »kadar pristanete, ne vemo nič, ne kje ne kdaj; ko naznani straža zemljo, nas napodite dol.«

»In kadar imamo gori ples, tudi,« se smeji Gino. »Ste pač še nezanesljivi. Sicer bi vas vzeli s seboj in vam kaj kupili in videli bi, kako poveseljači gusar. Tam se zabava kakor vsak drugi mornar, lahko še bolj, ker ima več denarja.«

»Strela! Gino!« zagrmí skozi cev Dujmo. »Stopi sem na kasar, da naredim jaz red pri teh zaspancih!« Z mačkom v roki pripiha Dujmo do dečkov, udarja in šepče: »Umakni se, bedak!« Ko se je nakričal in namahal, se zgrudi kakor utrujen poleg Adrijana in reče polglasno: »Ne zaspíte nocoj — pridem k vam.« Potem zmerja vnovič in odkoraca s širokim, kolebajočim korakom.

Pod krovom zaprti dečki ne spijo. Stražin korak na krovu prekinja glušno tišino. Nekaj se plazi kakor maček — povezna vrata se odpro neslišno. Dujmo je med njimi. Skrbno potisne vrata za seboj, potem ukreše in prižge voščenko: »Da se vidimo. Zdaj pa poslušaj, Adrijan. Svetoval sem kapetanu, da vas pusti na kopno. Zdaj jadramo k otoku zakladov, tam je Anca...«

»Otok zakladov in Anca!...« Adrijan poskoči, se oklene Pažana: »Povej, povej hitro!« Pažan motri dečke, preudari: »Ne, vi niste več otroci, četudi nima nobeden od vas niti petnajst let. Možato ste se držali vse leto, zato vam zaupam. Poslušajte zgodbo: Ta jadrnica je bila last mladega Angleža, ki je imel s seboj ženo in hčerko. Nikdar ne bi bil

dobil Djokovič urne ladje v roke, da ni znal vtihotapiti nekaj svojih mornarjev nanjo. Kapetana, ki se je hrabro branil, je prebodel Djokovič, lise, ki se ne dado izprati, je gospejna kri, mož, ki se prikazuje, to je on, angleški kapetan. Prikazoval se bo, dokler bo njegova jadrnica in njegov otrok v rokah tega roparja. Mi pa moramo skrbeti, da dobijo uboge duše mir. To, kar stoče pod jambori, je mlada gospa, ki jo je umoril Djokovič, ker ni hotela biti njegova žena.« Ogorčeni vzkliki dečkov se odbijajo od nizkega prostora. Adrijan seže po meču, pa se trpkro nasmehne: »Suženj nima meča.«

»Ne boj se, Grgurinov. Maščevali se bomo in rešili Anci njeno premoženje. Ladja je peljala takrat cele zaboje dragocenosti, mlada gospa je bila hči Angleža, podkralja v Indiji. Zaboje je spravil Djokovič na skriti otok, otroka pa vzgaja in ljubi in se ga — boji. Djokovič bi rad živel pošteno. Misli, da se bo veselil na starost na Španskem in se poročil z Anco, ki doraste tačas...«

»Morilec z otrokom žrtve?« se začudi Bihacki.

»Preprečili bomo to«, nadaljuje Dujmo. »Za zdaj se delajte, kakor da ste se odločili za gusarstvo. Drugo po priliki. Na otoku si oglejte najvišjo skalo ob bregu, da je ne zgrešite, ko pride čas.«

* * *

Ko je zaklicala straža na jamboru: »Zemlja!« je mignil Dujmo dečkom: »Dol!« Andrejček se je odgovarjal: »Saj ste nam obljubili, da pojedemo na kopno.« »Gusarska vera — slaba vera«, je rekel trdo Dujmo in zaprl vrata za dečki. Čutili so, kako se ladja suče in zmanjšuje brzino, streslo jih je, ko se je ustavila, ko so spuščali sidro. Zemlja, suha zemlja, kaj je res ne bodo videli? Pa vrata so zaškripala. Dujmo je zarentačil: »Zdaj pa urno v jadra, če ne, poje maček!«

Zemlja! Bil je pred njimi majhen skalnat otok, ki je odprl »Brodu smrti« svojo varno luko. Sredi obrežja je bilo čedno poslopje in pred njim je stalo dekletce v beli obleki in pozdravljalo z robcem Djokoviča, ki se je bližal v čolnu. Nestrpno je čakal Adrijan, da skoči v drugi čoln. Odpeljali so se z Ginom.

»Naskakali se bomo in plegli po travi«, so mu pravili dečki. A ko so stopili iz čolna, je pritekla Anca in vriskala: »Dečki! Dečki!« Ogledovala je vse po vrsti in vprašala po imenu. »Tebe pa poznam,« se je ustavila pri Adrijanu, »ti si tisti.« Adrijan je prikimal in občudoval deklico, ki je bila vzrastla v tem letu in je imela tako prijazne oči. Drugi dečki so se razpršili po otoku, Bihacki in Turnski sta zapazila najvišjo skalo in plegla v travo za njo. Skala je stala ob stezi k morju.

»Pridi k nam, Adrijan,« sta klicala tovariša in Adrijan je prihajal z Anco, ki ga je izpraševala, kako živijo v velikih mestih. Djokovič je čakal pred hišo, da se vrne Anca. Ko je videl, da je otrok tako zave-rovan v Adrijana, ga popade silna jeza, potegne nož in teče k njemu. »Beži, Adrijan!« prihaja glas izza skal. Adrijan se ozre in beži k morju. Djokovič sopiha za njim: »Tvoji

oče mi je ukradel poštenje — in zdaj, ko bi zopet rad postal pošten, mi hočeš ukrasti ti Anco — pogini... « Z velikim skokom je že bil pri Adrijanu, kar se dvigne izza morja postava starega mornarja, voda mu teče z las, brade in obleke, pesti žugajo Djokoviču. »Mate!« vpije Adrijan in širi roke. »Mate!« zastoče Djokovič in se sesede: »Povsod strahovi! Kaj res ni poti nazaj!« (Dalje.)

Ksaver Meško:

Zima — pomlad.

Zima, da grize do srca. Trpi vse. Najhuje, bi sodil, mali in drobčkani. LA čudo, otroci je ne čutijo preveč. Na smučeh se pripeljejo v šolo — skoro vsi so s hribov, šola je v dolini — in na saneh. Kak fantič pripelje na saneh še sestrico, drobno, vso zardelo v lica od udarcev vetra, od ostrih igel mraza. A dasi imajo vse rdeče in premrle noske, oči so vesele in srečne, smehljaj zadovoljen, smeh zveneč. Srečni!

Druga je s ptički. Ti trpe. Trpe tako, da so čisto ponižni in tihi. Kako so vreščali in se kregali druge zime, ako zjutraj niso našli na določenem mestu že ovska, ko so prileteli zajtrkovat. Letos so tako prezebli in potrti, da še čvrčati ne morejo in ne marajo. Poletavajo ob vrtu, pričakovaje sede na plotu, na češplji ob cesti. Vdano, molče čakajo. Hudo jih je zdelala zima.

A kje je le kos, naš črni kos? Vsako zimo je poletaval tu okrog, prihajal na vrt kosmulj kljuvat. To zimo ga ni. Ob novem letu sem ga še videl. Proti večerom je na cerkvenih oknih kljuval muhe, ki so se v jeseni pred zimo v zareze ob steklu skrile. Sicer borna večerja. Potem je kar izginil. Ga je li stisnila kaka zimska noč? Mraz in glad sta mu morda vrgla zanko krog vratu in jo brez usmiljenja zadržnila. Škoda kosa.

Tako ob koncu svečana, prve dni sušca so ptičke zaslutile pomlad. Na orehu ob vrtu, v vrhovih smrek pod vrtom gostole poltiho, a živo, v prebujajoči se radosti. Kakor bi prepletale vse drevo s čudovito pojočo mrežo, objema njih pomladna pesem drevesa. Ali kakor bi nežno cingljaje padali z drevesa nevidni cvetovi, ne, zreli zlati orehi.

Bo res pomlad? Ko je pa snega še toliko! Sonce se pač nekoliko razgreva, a vetrovi ob večerih ledeno puhajo čez vrhove. Da se le ti drobni pevci ne motijo v svojem pričakovanju pomladi, v svojih pozdravih toplim dnevom?

O čudo? Danes se je peljal čez vrt — odkod se je neki vzela? — kakor bi se hotel v blestečih valovih toplega sonca okopati za novo življenje — kos, prav naš črni kos!

Pa v resnici prihaja pomlad, tako zaželeno, tako težko pričakovana? Ako v resnici — pozdravljena!

Danilo Gorinšek:

Želja.

Če vsi grmi bi zacveli
in vsi gaji zadehteli,
vse vodice zašumljale,
zvezdice vse zasijale —

njo da z njimi obdarujem,
ki ji vse, prav vse dolgujem;
bi premalo mogel dati
Tebi, moja zlata mati!